

UNA ANÀLISI DELS PARÀMETRES I DE L'ESPIRAL QUE DESCRIU L'EVOLUCIÓ DE L'EDUCACIÓ UNIVERSITÀRIA AL NOSTRE PAÍS

DAVID CEBALLOS HORNERO

Universitat de Barcelona

Enguany els Col·loquis de Vic proposen una trobada i debat sobre l'educació, que des de la meva experiència, primer com a estudiant i des de fa dues dècades com a professor universitari, m'han animat a compartir unes breus reflexions sobre el que considero l'espèral evolutiva de les reformes i marc normatius de l'educació superior al nostre país. Una espèral que, per disponibilitat i coneixement d'informació, començaré als anys 70 del segle passat.

Quan es parla d'educació entre professionals moltes vegades la discussió se centra en dos aspectes: l'impacte i la innovació, sempre amb l'objectiu de millora. És a dir, una dinàmica inesgotable o que mai es pot arribar a satisfer perfectament i per això és perfectible, és millorable. Una dinàmica que, per ser robusta, contínua i consistent en el temps només pot tenir forma d'espèral, perquè altres formes tindrien un final establert o un comportament de creixement pausat (lineal o exponencial) que estarien abocats a canvis regulars de model per ajustar-se a les alteracions abruptes, discontinuïtats i repeticions que introdueixen cada reforma i marc educatiu. Una espèral educativa que, des del meu co-

neixement del sistema universitari, infereixo que està regulada per tres paràmetres (*estudiant, professor i recursos*) i una restricció (*context*), de forma anàloga a la fórmula matemàtica que descriu una espiral¹.

Si es fa una consulta a la majoria d'esquemes dels projectes² i metodologies educatives, s'hi descriu un mapa o sistema de relacions on és fàcil trobar l'*estudiant* en el centre o com a eix vertebrador dels diferents compromisos, orientacions i activitats pedagògiques, i el *professor* com un factor de qualitat i reforç del projecte. La resta d'aspectes que apareixen és fàcil classificar-los entre els *recursos* de què disposa o incorpora el centre educatiu i el *context* com l'entorn espacial, familiar i cultural al que va adreçat o allà on es desenvolupa el projecte. De fet, el Decret que regula el projectes educatius ja obliga que s'hi hagi d'incorporar l'organització pedagògica i els indicadors de progrés referents a l'*alumnat*, el desenvolupament del currículum depenent del *professorat*, l'estructura i normes de funcionament que són els *recursos*, i elements de vinculació amb l'entorn (el *context*).

El conegut informe elaborat el 1968 per l'economista nord-americà Philip H. Coombs, titulat *La crisi mundial de la educació*, planteja com gran causa de la crisi la inadaptació del subsistema educatiu al sistema social³, on tornen a sortir els tres paràmetres i la restricció que regula l'espiral educativa:

1. La relació entre les coordenades polars de radi r i angle θ d'una espiral respon a la fórmula:

$r = a + b \cdot \theta^{1/x}$; que suposa l'existència de 3 paràmetres: a , que regula el gir a ; b , que afecta a la distància entre girs i x , que condiciona la forma concèntrica, i una restricció: signe de θ , que regula el sentit del gir.

2. <http://ensenyament.gencat.cat/web/.content/home/departament/inspeccio-educacio/estudis/projecte-educatiu-centre.pdf>

3. El professor Joaquim Prats, a la lliçó inaugural del curs acadèmic 2015-16 de la Universitat de Barcelona (*La crisi de l'educació no és tan sols una crisi d'educació*) en fa una extensa anàlisi.

1/ L'alt increment de les aspiracions populars pel que fa a l'educació, que en el nostre país ha suposat que l'increment més gran de la població universitària (més del 50%) provingui de famílies on els pares no tenen estudis universitaris. És a dir, l'*estudiant*.

2/ La inèrcia inherent als sistemes educatius, que provoca que responguin molt lentament a l'hora d'adaptar els seus processos interns a les noves necessitats externes. És a dir, l'activitat del *professorat* més enllà de la docent, de transformador i el que aplica el marc educatiu i les metodologies pedagògiques.

3/ L'escassetat de *recursos*, que no permet als sistemes educatius respondre completament a les noves demandes.

4/ La inèrcia de les societats mateixes, és a dir, les actituds tradicionals, costums, patrons de prestigi i incentius i estructures tradicionals que les han bloquejat. La restricció del *context* familiar i social respecte al sistema escolar.

Tres paràmetres que són clau en tota teoria i innovació educativa perquè:

- La formació i el resultat educatiu s'avaluen respecte a l'*estudiant*⁴: si aprèn, si adquireix les competències per progressar i els estàndards de coneixement de comparació, si es forma críticament, etc. Al final, el fi últim de l'educació és el seu propi «client o usuari», l'estudiant, no tant per la seva satisfacció sinó per la millora que experimenta o per a què ha servit la seva formació. Per tant, qualsevol plantejament educatiu que no tingui en compte l'estudiant, es deixa fora la variable de control i mesura⁵.

4. https://www.ara.cat/societat/Que-ha-que-escola-innovadora_0_1609039110.html

5. Qualsevol informe sobre el sector o el sistema educatiu, com el més conegut de l'OCDE d'*Education at a Glance* o PISA (<http://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>), té com a unitat de mesura bàsica l'estudiant: indicadors de situació, de resultats i d'impacte, de par-

- Hi ha un gran consens que el factor clau o motor que més impacta en la qualitat i millora educativa és el *professor*, com a professional docent⁶. La capacitat i dedicació del professorat és de vital importància per aprofitar i dinamitzar les possibilitats i recursos del sistema educatiu.

- Els avenços científics i tecnològics han posat a disposició de l'educació multitud de *recursos* adaptats a les particularitats del procés i metodologies formatives que acaben impactant positivament en la seva l'eficàcia⁷.

I el *context* pot limitar, quan no interferir, decisivament en l'eficàcia d'aquests paràmetres perquè, malgrat la seva autonomia, inversió i desenvolupament normatiu, la família, l'entorn socioeconòmic i cultural, i l'espai tenen prou influència sobre l'interès i la dedicació de l'estudiant, el grau d'autoritat i cas al professor, i l'accessibilitat als recursos.

Així que els tres paràmetres clau de l'espiral són habituals en les diferents teories i models educatius. En l'analogia a la fórmula matemàtica, l'*estudiant* seria el paràmetre que regula el gir (el centre del moviment o desenvolupament de l'espiral); el *professor*, el paràmetre que regula la distància entre girs (creixement de l'espiral) i els *recursos*, el paràmetre que afecta la forma concèntrica o ovalada de l'espiral. I

ticipació i progrés, de comparació internacional i entre nivells educatius es mesuren per estudiant.

6. Hi ha molts exemples, però una mostra es pot trobar a:

<https://www.unav.edu/web/vida-universitaria/detalle-opinion2?articleId=15941716>

<https://www.fbofill.cat/agenda/sostenir-la-innovacio-educativa-que-necessiten-els-docents-garantir-la-transformacio>

http://www.xtec.cat/~mcano/avui_x_dema/innovaci_i_canvi_en_educaci.html

7. <https://www.elperiodico.com/es/educacion/20160606/aula-buenas-condiciones-mejora-25-rendimiento-alumno-estudio-universidad-salford-5184568>

el *context* representaria la restricció o el signe que determina el sentit de gir de l'espiral.

A partir d'aquest esquema teòric, s'aplica aquesta perspectiva a l'anàlisi de les diferents lleis i marcs educatius que han regulat l'educació universitària del nostre país, que es resumeixen així:

1/ Llei General d'Educació (1970), que va estructurar els estudis, separant des d'aleshores la universitat com a ensenyament superior de tota la resta.

2/ Llei de Reforma Universitària (1983), que va desenvolupar el precepte constitucional de l'autonomia universitària i la distribució de competències entre Estat i comunitats autònomes. També va donar peu a l'aparició i actualització dels diferents estatuts de les universitats.

3/ Creació o compleció del mapa públic d'universitats (anys 90), que va suposar, a la pràctica, que tota capital fos seu d'una universitat pública, i a Catalunya també la creació i consolidació dels centres de recerca CERCA, que va tenir una segona onada en la primera dècada del segle XXI amb l'aprovació de la Llei d'Universitats de Catalunya (2003).

4/ Llei Orgànica d'Universitats (2001) i la corresponent modificació: LOMLOU (2007), que va regular explícitament el control i criteris de la millora de la qualitat i l'excel·lència de l'activitat universitària, tant en l'accés com en l'oferta.

5/ Adaptació de l'Espai Europeu d'Educació Superior (2008), que va suposar una adaptació de les mesures i estructures docents a una forma comparable a escala europea, a la vegada que es va aprofitar per adequar els estàndards a les noves possibilitats tecnològiques i pedagògiques.

6/ Llei de la Ciència (2011), pel que més ha destacat ha estat per la regulació del sector d'R+D+I segons les restriccions i limitacions de les lleis i mesures econòmiques, a la que es va afegir el Reial Decret-Llei (2012) de mesures urgents de racionalització de la despesa pública en l'àmbit

educatiu, el qual durant la llarga conjuntura de la darrera crisi econòmica va regular la tendència cap a l'eficiència i la contenció de la despesa en tots els àmbits de decisió universitària (pressupost, personal, etc.).

Aquesta successió de sis lleis i marcs educatius que han regulat la universitat al nostre país han afectat, com a mínim⁸, l'accés a l'ensenyament superior (*estudiants*), la cerca de la millora de la qualitat i establiment de mecanismes per a la seva avaluació (*professorat*), l'ampliació de l'oferta d'estudis universitaris i les reformes en els sistemes de gestió, control i finançament de la universitat (*recursos*).

1/ Així, la primera llei educativa de 1970 va comportar un efecte positiu en l'increment de les taxes d'accés a la universitat, que seguirà en anys posteriors per les altes taxes de natalitat d'aquells anys. Una primera llei que suposa l'inici de l'espiral en un context d'aposta per la universitat pública, el primer beneficiat de la qual és l'*estudiant*, per facilitar-li'n l'accés. El que suposa un desplaçament del centre de l'espiral.

2/ La Llei de Reforma Universitària de 1983 va implicar de facto una funcionarització del *professorat* universitari, la seva avaluació regular, el reconeixement de la llibertat de càtedra i l'aposta d'una organització que vira cap als departaments on s'organitza l'activitat diària del professorat. Un reforç, estabilització i formació del professorat que va fer ampliar el radi de gir de l'espiral.

3/ Als anys 90, el sistema universitari va créixer tant en nombre d'universitats, en agents de recerca, com en la regulació, des de 1995, de l'avaluació de la qualitat, que va significar, en darrer terme, una aposta pels *recursos* educatius, tant financers com de mecanismes de gestió i control.

8. I. EGIDO, «La política universitària en la España democrática: logros y carencias después de treinta años», *Tendencias pedagógicas*, 2006: 207-222.

Això va implicar un bombament de l'espiral que deixaria de ser tan concèntrica i simètrica.

4/ La Llei Orgànica d'Universitats i la seva modificació tornen a posar l'èmfasi en el *professorat* universitari, condicionant els requisits i mèrits en l'accés i, per tant, en una garantia de la qualitat, formació i coneixement. El que tornava a impulsar el radi de l'espiral.

5/ L'adaptació a l'Espai Europeu d'Educació Superior va reforçar el paper central de l'*estudiant* com a element de mesura de les metodologies i indicadors docents, cosa que torna a desplaçar el centre de l'espiral.

6/ El darrer marc educatiu, Llei de la Ciència, decrets de mesures urgents i lleis d'acompanyament han fet bàsicament èmfasi en els controls i *recursos* del sistema, però amb un efecte de contenció que redueix el bombament, i per tant l'extensió, que amb anterioritat havia guiat l'espiral educativa.

7/ De cara al futur i en el debat actual, que ha posat d'actualitat més les polèmiques i interessos en el control i la governança universitàries que les necessitats de *recursos* i altres millores, la reducció del bombament pot continuar i fins i tot canviar el *context* educatiu de suport a la universitat pública i acabar girant en sentit oposat a l'espiral.

8/ Més a mig i llarg termini, la transparència i facilitat de comparació internacional que hi ha actualment segurament farà encaminar l'espiral educativa al nostre país en la direcció dels països que es consideren líders en progrés educatiu, com és el cas de Finlàndia a Europa. País que, entre d'altres mesures, ha consensuat un full de ruta que aposta per desenvolupar la formació del professorat per competències professionals, models flexibles de temps de treball dels docents, donar suport al lideratge i assegurar-se d'oferir-li recursos adequats i el suport a estudis avaluatius longitudinals. És a dir, un major èmfasi en el *professorat* com a factor de millora en un context que assegni la gratuïtat i l'equitat

de l'educació, fet que el professor Prats (2015, pàg. 16) eleva a garantir el principi d'igualtat d'expectatives. Per tant, una espiral que segueixi eixamplant-se a cada gir, tot i que abans caldrà que el darrer marc educatiu no acabi limitant les seves possibilitats de creixement.

És a dir, des d'una anàlisi de l'evolució de l'espiral educativa al nostre sistema universitari, es pot concloure que els paràmetres més decisius històricament han estat l'estudiant i el professorat, que han impulsat a cada nou marc o llei universitària un abast més ampli de l'espiral. Però la restricció de recursos dels darrers anys pot reduir aquest abast i fins i tot canviar de sentit l'espiral, si el context de suport a la universitat pública com a model d'ensenyament superior dominant acaba canviant per les reformes que poden sorgir en el context actual. No obstant, a mig llarg termini, el futur marc educatiu esperable és que es reforci el professorat i es torni a ampliar el braç de gir de l'espiral i l'abast que té.